

Tämä kirja saa sinut ajattelemaan
henkisyystä uudella tavalla.

Henkisyytenä pidetään usein kaikkea, mikä ei mahdu järjen piiriin. Henkisyyden kentälle mahtuvat niin enkeliuskomukset kuin Zenin oivallukset. Henkisyys tuottaa elämän tarkoituksen, ajattelun kalusteveraston, havahtumisen avaimet ja kulttuurisodan. Tätä kaikkea – ja paljon muuta – on henkisyys, aikamme väärinymmärretyin ilmiö.

Uskontotieteilijät JP Jakonen ja Matti Kamppinen esittelevät kirjassaan ajattelun työkaluja henkisyyden ymmärtämiseen nykymaailmassa. Miten erotella esirationaalinen ja jälkirationaalinen henkisyys toisistaan? Onko henkinen äly taito muiden taitojen joukossa? Miten henkisyyttä voidaan kehittää johtamisessa? Millainen filosofia auttaa vapautumaan psykologisesta kärsimyksestä?

Kirja on itsenäistä jatkoa kirjoittajien edelliselle teokselle *Kokonaisuuden näkemisen taito – Johdatus integraaliseen ajatteluun* (2021).

Kirjaan voi tutustua myös sivuilla www.jpjakonen.fi/khkkirja

B A S A M
B O O K S

JP JAKONEN • MATTI KAMPPINEN KESTÄVÄ HENKINEN KEHITYS

B A S A M
B O O K S

KESTÄVÄ HENKINEN KEHITYS

AJATTELUN TYÖKALUJA
HENKISEEN HUOLTOVARMUUTEEN

JP JAKONEN • MATTI KAMPPINEN

B A S A M B O O K S

2.

Kerrostalomalli ja konsensustodellisuuden harha

Kongon demokraattisessa tasavallassa sijaitsee lähes puolet koko maapallon kobolttivarastosta. Kobolttia tarvitaan, jotta kännyköiden, tietokoneiden ja sähköautojen akut eivät syty palamaan. Paikalliset kaivajat, kouluttamattomat ja taikauskoiset *creuseurit*, tekevät työtään vaarallisissa kaivoksissa henkensä kaupalla. Yksi tapa lievittää työstressiä on pyytää paikallinen poppamies, *féticheur*, suorittamaan rituaali työn turvallisuuden ja tuottavuuden varmistamiseksi. Osa rituaaleista on hyvänsuopia, osa ei. Alueella vallitsevan taikauskon mukaan yhdyntä neitsyen kanssa tuottaa hyvää onnea kaivoksilla. Rituaaliraiskaukset, usein kuolemaan johtavat, ovat yleisiä. (Niarchos 2021.)

Koboltin taikauskoinen louhinta kivikautisissa oloissa jälki-modernin maailman keksintöjä varten on esimerkki systeemisen todellisuuden sotkuisista ongelmista. Se on myös esimerkki inhimillisestä tekijästä, joka usein systeemisessä muutoksessa unohdetaan artefaktien, organisaatioiden ja algoritmien jalkoihin. Tuo inhimillinen tekijä, eli ihmisen mieli kehitysvaiheineen, muodostaa maailmanlaajuisen verkoston, jossa taikauskoiset ja tiedeuskovaiset, fundamentalistit ja postmodernistit, traditionalistit ja tiedostavat ovat vääjäämättä keskenään tekemisissä. (Jakonen & Kamppinen 2021.)

Toisinaan ilmiselvät asiat ovat vaikeita sanoa. Ne eivät ole vaikeita siksi, että niitä olisi vaikeaa ilmaista. Vaikeita niistä tekee

se, että ne tuntuvat itsestään selviltä, ja sen vuoksi tarpeettomilta edes sanoa ääneen. Yksi näistä asioista on ilmiö, jota nimitämme tässä luvussa käsitteellä konsensustodellisuuden harha (muista harhoista, ks. Salonen & Salonen 2023). Lyhyesti ilmaistuna kyse on siitä, että me emme näe edessämme yhtä, yhtenäistä maailmaa. Todellisuus ei ole jaettu eteemme samanlaisin välinein, tai tarkemmin ilmaistuna, me emme ota todellisuutta haltuun samanlaisen kognitiivisen organisaation välinein (Johnston 2021). Me katsomme samaa maailmaa, mutta näemme erilaisen maiseman (Jakonen & Kamppinen 2021).

Ajatus avautuu parhaiten vertauskuvan avulla.

Kuvittele tätä ihmisten maailmaa kerrostalona. Osa meistä asuttaa ensimmäistä kerrosta, ja näkee siitä eteensä avautuvan maiseman. Kuten todellisessakin kerrostalossa, maisema on ensimmäisestä kerroksesta melko rajattu. Ensisijainen maisema on oma etupiha, ja siihen liittyvät asiat, tarpeet, ja toimenpiteet.

Toisessa kerroksessa asuville avautuu hieman erilainen maisema. Toisen kerroksen korkeudesta kyetään näkemään oman etupihan lisäksi koko talon yhteinen pihamaa, jolla on talolle yhteisiä asioita: yhteiset keinut, yhteinen hiekkalaatikko ja yhteinen pyörävarasto. Asiat ovat yhteisiä, ja niitä yhdistää se maisema, joka toisesta kerroksesta näkyy: yhteisten, jaettujen ja ryhmälle keskeisten tarpeiden maisema.

Kolmas kerros on jälleen harppaus kohti uudenlaista maisemaa. Oman etupihan ja koko talon yhteisen pihan lisäksi maisemaan on ilmestynyt jotain aivan uutta. Kolmannesta kerroksesta näkyvät kaikki ympäristön kerrostalot. Maiseman keskiössä ei ole enää vain meidän talomme, vaan meidän kaikkien talot.

Neljäs kerros jatkaa samaa kehityskulkua. Sieltä kyetään näkemään ensimmäinen, toinen ja kolmas kerros ja niiden maisema, mutta havaintokyky on samastunut jälleen uudelleen. Tuo uusi samastumisen kohde – se, jonka läpi maailma nyt nähdään – on nimeltään postmoderni pluralismi. Tuo neljännen kerroksen maisema näyttää asioiden kontekstisidonnaisuuden. Se painottaa

aiempaa herkempää tapaa havaita vuorovaikutusta ympäröivän todellisuuden kanssa. Neljännen kerroksen maisemassa avautuu uusi, entistä nyansoidumpi, laajempi ja – kuten kaikkeen kehitykseen kuuluu – problemaattisempi maisema.

Oleellista on, että kaikki kerrokset ovat subjekteja, ja kaikki niitä edeltävät kerrokset ovat objekteja. Toisin sanoen, jokainen kerros on ikään kuin linssi, josta nähdään todellisuus hieman eri tavalla kuin edellisen linssin läpi nähtynä. Kun katsomme maailmaa tietyn linssin läpi, emme näe itse linssiä, vaan sen läpi nähdyn ja sen tuottaman maailmankuvan. Kun kehitystä tapahtuu ja nousemme seuraavalle tasolle, näemme kaksi asiaa: yhtäältä näemme uuden maailmankuvan, koska linssimme (eli kerros) on vaihtunut, ja toisaalta näemme edellisen kerroksen linssin. Toisin sanoen, edellisen kerroksen subjektista on tullut seuraavan kerroksen subjektin objekti (Kegan 1982). Vasta viidennen kerroksen sanotaan olevan sellainen, josta, vähän niin kuin rakennuksen katolta, voidaan havaita kaikki aiemmat kerrokset ja aidosti ymmärtää niitä (Wilber 2017). Viides kerros on aidosti systeemisen ja näkökulmia yhdistävän metaperspektiivisyyden kerros (esim. Kallio toim. 2016). Siitä näkökulmasta tämäkin tarina kerrotaan.

Konsensustodellisuuden harha purkautuu teorian tasolla, kun ymmärretään näitä sisäisiä maisemia ja niiden taustalla olevia kerroksia. Konsensustodellisuuden harhasta siirrytään käytäntöön, kun tätä kerrostalomallia sovelletaan viisaasti ”viheliäisiin ongelmiin” (Jakonen & Kamppinen 2021; Watkins & Wilber 2015). Koska malli on verrattain uusi ja sisältää jossain määrin uudenlaista sanastoa, voi olla viisasta aloittaa ankkuroimalla se niihin lähteisiin, joihin se nojautuu.

Kokonaisuuden näkemisen vaisto

Viimeisen sadan vuoden aikana lukuisat filosofit, antropologit ja kehityopsykologit ovat esittäneet samansuuntaisia ajatuksia

todellisuuden kehittyvästä luonteesta. Yhteistä näille ajatuksille on käsitys siitä, että todellisuutta ei voida tyhjentää yhdestä näkökulmasta. Psykologian esittämät ajatukset yksilön sisäisestä kokemuksesta ovat vain osa sitä, mitä sanomme todellisuudeksi. Tätä kuvaa voidaan täydentää biologian, systeemijattelun ja kulttuurien tutkimuksen ideoilla todellisuuden olemuksesta: i) biologinen näkökulma yksilön ulkoisesta rakenteesta, ii) systeemijattelun näkökulma yhteisöjen ulkoisesta rakenteesta ja iii) kulttuurien tutkimuksen näkökulma kulttuuriyhteisöjen sisäisestä yhteisymmärryksestä. Yhdessä ne ovat suuren palapelin tärkeitä, mutta yksittäisiä rakennuspalasia.

Kokonaisvaltaisen ajattelusuuntauksen pioneereja oli ensimmäisen teoksensa *The Philosophical Principles of Integral Knowledge* (1877/2008) vain 24-vuotiaana kirjoittanut visionääri, filosofi ja mystikko, venäläinen Vladimir Solovyov. Hänen mukaansa tiedon muodostuksen tulee olla vapaata yksipuolisesta suhtautumisesta tiedonlähteisiin. Solovyov oli ensimmäinen tunnettu ajattelija, joka käytti asenteestaan ja näkemyksestään nimitystä ”integraalinen filosofia”. Muita samaan tyyliin todellisuutta lähestyneitä tutkijoita olivat muun muassa englannissa koulutautunut intialainen filosofi Sri Aurobindo Ghose (1939/1985), jonka mukaan ihmisen tietoisuuden kehitys käy läpi vaiheita egon tuolle puolen. Itävaltalainen filosofinen antropologi Jean Gebser (1949/1986) jakoi tietoisuuden ja sitä vastaavien kulttuurien kehityksen viiteen eri vaiheeseen, jotka ovat arkaainen, maaginen, myyttinen, mentaalinen ja integraalinen mielenrakenne. Saksalainen nykyfilosofi ja Frankfurtin kriittisen koulukunnan edustaja Jürgen Habermas (1971/2007) ehdotti kolmen erityyppisen tiedonintressin (tekninen, praktinen, emansipatorinen) ohjaavan tiedonhankintamme perustaa, eikä yhdelläkään niistä ole tarjottavana tyhjentävää kuvausta tai etuoikeutettua asemaa olemassaolon perusteisiin.

Kokonaisvaltaisella otteella on vahvat juuret niin ajattelun lähihistoriassa kuin ajallisesti kauempanakin. Buddhalaisuudessa

tunnetaan ajatus todellisuuden yhteisriippuvaisesta luonteesta nimellä Pratityasamutpada ("Jos tämä tapahtuu, tapahtuu myös tämä; jos tämä päättyy, päättyy myös tämä"). Intialaisfilosofi Adi Sankaran 800-luvulla kehittämä advaita vedanta eli ei-dualistinen vedanta-filosofia tarjosi näkemyksen ihmisen luonteen ja todellisuuden piirteettömän perusolemuksen ykseydestä. Muinaiskiinalainen taolaisuus – kaikessa selittämättömässä arvoituksellisuudessaan – edeltää Sankaran ajatuksia liki tuhannella vuodella, mutta heijastaa niitä ikään kuin ennakoiden: "Kolmekymmentä puolaa yhtyy pyörännavassa, mutta tyhjästä tilasta, joka on niitten välissä, johtuu vaunujen hyödyllisyys" (Laotse 1986). Esisokraattikko Herakleitos 500-luvulla ennen ajanlaskumme alkua esitti näkemyksen maailmanjärjestyksen paradoksaalisesta luonteesta toteamalla näennäisten vastakohtien olevan yksi ja sama asia. Tämä ajatus nousee taas uudestaan esille advaita vedantan opissa ykseydestä, tai kuten aiheen moderni opettaja Fred Davis sanoo, "There's just one thing going on". (Davis 2016.)

Moniulotteinen, kokonaisvaltainen ja integratiivinen ajattelu ei siis ole minkään yhden filosofisen koulukunnan yksinoikeus. Se tuntuu pikemminkin olevan lajityyppillinen piirre, joka esiintyy tiettyjen ajattelijoiden ideoissa ja kirjoituksissa eri kulttuureissa ja eri aikakausina. Voidaan jopa puhua kokonaisuuden näkemisen vaistosta, joka on ohjannut yllä mainittuja filosofeja näkemään todellisuuden luonteen moniulotteisella tavalla, huolimatta siitä, että heidän edustamansa traditiot ovat maantieteellisesti ja ajallisesti sangen kaukana toisistaan. Kokonaisuuden näkemisen taito on tämän vaiston systematisointia tavalla, joka taas vastaa aikamme haasteisiin.

Integraalinen ajattelu

Keskeinen hahmo kokonaisuuden hahmottamisen taidossa on yhdysvaltalaisfilosofi Ken Wilber (s. 1949). Hän on ammentanut

monista filosofisista, tieteellisistä, henkisistä ja uskonnollisista lähteistä ja sekoittanut niistä oman versionsa kokonaisvaltaisesta ajattelusta, jota hän nimittää käsitteellä ”integraalinen”. Wilberin ajattelua on suomeksi esitelty edellisessä kirjassamme *Kokonaisuuden näkemisen taito* (Jakonen & Kamppinen 2021) sekä suomen-netuissa teoksissa *Trump ja totuuden jälkeinen maailma* (2018), *Rajaton viisaus* (2021) ja *Kaiken lyhyt historia* (2009).

Wilber on koulutukseltaan luonnontieteilijä. Hän jättäytyi pois akateemisesta maailmasta ennen valmistumistaan 1970-luvun alussa keskittyäkseen vapaan tutkijan ja kirjoittajan elämään. Wilber kirjoitti, Solovyovin tavoin, esikoisteoksensa varsin nuorena, Wilberin tapauksessa 23-vuotiaana. Kirja *The Spectrum of Consciousness* (1977/1993) pohjasi käsityksensä tajunnan kirjon eri vaiheista humanistisen ja transpersoonallisen psykologian traditioon, joista Wilber laajensi otettaan kehityspsykologiaan (*The Atman Project*, 1980), antropologiaan (*Up From Eden*, 1981), sosiologiaan (*The Sociable God*, 1983), epistemologiaan (*Eye to Eye*, 1984) ja tietoisuuden tutkimukseen (*Transformations of Consciousness*, Wilber et al. 1986).

Vuonna 1995 Wilber julkaisi pääteoksensa *Sex, Ecology, Spirituality – The Spirit of Evolution* (SES). Tämä teos loi Wilberin maineen ”kansallisaarteena” ja ”tietoisuuden Einsteinina”, ja samaan aikaan se teki hänestä oivallisen kohteen niin transpersoonallisen koulukunnan, postmodernismin kuin tiukan skientisminkin kriitille. SES:n jälkeen Wilber jatkoi kirjoittamista, ja julkaisi kirjan vuodessa aina 2000-luvun alkuun saakka, jonka jälkeen julkaisu-
tahti harventui, mutta integraalinen filosofia – jonka termin Wilber otti käyttöön SES:n julkaisun aikoihin – laajentui kirjoista kohti julkista tilaa ja yhteiskunnallista vaikuttamista. Ideat, joita Wilber oli kehitellyt lähes neljäkymmenen vuoden ajan, saivat eläviä muotoja kattojärjestö Integral Instituten, internet-yhteisö Integral Nakedin, henkisten opettajien yhteisö Integral Spiritual Centerin ja harjoitusohjelma Integral Life Practicen muodoissa. Integraalisesta filosofiasta oli tulossa salonkikelpoinen käsite

– kirjaimellisesti, sillä 2000-luvun puolivälissä alkoi myös integraalisten keskustelusalonkien liike. Siinä pyrittiin elvyttämään uudelleen 1800-luvun salonkikulttuuria henkevine keskusteluineen.

Akateemisesti vertaisarvoitu julkaisu *AQAL Journal* eli *Journal of Integral Theory and Practice* lanseerattiin vuonna 2005. Aikakauslehden ensimmäiset kaksi numeroa oli omistettu integraalisen teorian käytännön sovelluksille oikeustieteestä psykiatriaan ja sairaanhoitoon. Lehden ohella kiinnostus integraaliseen teoriaan tuotti useita kansainvälisiä konferensseja sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa, jotka jatkuvat nykyäänkin varsin vireinä. Integral European Conference on jo vakiinnuttanut asemansa; Integral Conference of North America (ICON) on uusi tulokas. Käytännön rintamalla Wilberin teorian sovelluksia voidaan nähdä niin organisaatioiden konsultoinnissa (Kofman 2006; Watkins 2014; Watkins & May 2021), psykoterapeuttisessa asiakasarvioinnissa (Marquis 2008) kuin kalanjalostuksen tuotantoketjun strategisessa kehittämisessäkin (Hordijk & Jonkers 2012) – vaihtoehtoja siis on. Integraalista teoriaa onkin sovellettu yli 70 eri alueelle. (Jakonen 2020). Tästä pääsemmekin kerrostalomallin, konsensustodellisuuden harhan ja niiden käytännön sovellusten pariin.

Kerrostalomallin pohjapiirros

Todellisuus on sekava, sotkuinen paikka. Siellä, missä oletamme tai haluaisimme nähdä järjestystä, kohtaamme kaaosta, epäselvyyttä ja epävakautta. Kaipaamme laatikkoleikkiä, jossa neliskulmainen palikka menee samanmuotoiseen aukkoon. Kohtaamme sen sijaan todellisuuden, joka on kuin lautasellinen spagettia. Otat kiinni yhdestä päästä, mutta et voi mitenkään olla varma, missä se on kiinni. Todellisuus on ennakoimaton, ihmeellinen ja systeemin kokonaisuus.

Tässä ihmeellisessä suuressa systeemissä on puolia, jotka usein väistävät terävimmänkin ajattelijan huomiokykyä. Ja juuri se tekee

siitä niin kiinnostavan lähestymiskohteen. Wilberin mukaan näitä puolia on vähintään neljä:

Näitä voidaan ajatella kerrostalon pohjapiirroksena. Neljä huonetta, neljä näkökulmaa, neljä todellisuuden yhteismitallista, ”nelinivoutuvaa” eli samaan aikaan ilmaantuvaa ja toinen toisiaan heijastavaa puolta. Paperille se voidaan piirtää klassisena nelikenttänä, jossa ei ole vielä mitään kolmiulotteista.

Yksilön sisäpuoli	Yksilön ulkopuoli
Yhteisön sisäpuoli	Yhteisön ulkopuoli

Kuvio 1. Neljä huonetta

Vasen yläkulma on minä-näkökulma, joka kuvaa sisäpuolta yksilössä. Tähän huoneeseen johtaa ovi. Tuo ovi – kuten kaikki muutkin ovet, kuten kohta nähdään – aukeaa vain tietyn avaimen avulla. Avain (ja lukko) riippuvat siitä, mitä tuo huone sisältää ja millainen näkymä huoneesta aukeaa. Jos maisema on se todellisuuden syvyysaste, joka eri kerroksista aukeaa eri määrin, *näkymä on se perustavanlaatuinen tulokulma*, jonka otamme todellisuuteen ja maisemaamme.

Vasen yläkulma on siis se näkymä, jonka saamme ottaessamme näkökulman yksilön sisälle tai yksilön sisältä. Tästä näkymästä avautuvat tunteet, emootiot, ajatukset, mielikuvat ja käsitykset. Vasemman yläkulman minä-näkökulmaan kuuluu kaikki se, mikä

tekee sinusta sinut: ainutlaatuisen persoonallisuuden ja sen rakennuspalaset. Tähän näkymään kuuluu myös monta muuta asiaa, mutta yksinkertaisimmillaan siinä on kyse oman näkökulman ottamisesta.

Oman näkökulman ottamisen avain – eli siis tuon näkökulman avaamisen metodi – on totuudenmukainen tulkinta (Wilber 2009). Ajatellaan, että olen aloittanut uuden työn ja koen jännitystä. Siihen voi olla syynä i) innostus, jonka olen torjunut ja muuttanut jännitykseksi, ii) epävarmuus omasta osaamisesta, iii) intuitio ympäristön epäsopevuudesta tai iv) kaikki edellä mainitut ja vielä jotain muuta. Ymmärtääkseni jännitykseni minun pitää tulkita se oikein olemalla totuudenmukainen. Monen psykoterapeuttisen menetelmän ydin on juuri tuon totuudenmukaisuuden äärelle pääseminen. Autenttisten tunteiden löytäminen vähemmän autenttisten takaa (”Olen vihainen” vaikka juuri nyt koen, että ”olen surullinen”) on avain parempaan tulkintaan, repressiorajan ylittämiseen ja parempaan elämänlaatuun.

Näkymä yhteisön sisään tarvitsee niin ikään tulkintaa. Yhteisön sisäpuoli on kaikkea sitä, mitä me yhteisönä pidämme tavoittelemisen arvoisena ja – Platonin käsittein – hyvänä. Jos yksilön sisäpuoli on ikkuna platonilaiseen kauneuteen, yhteisön sisäpuoli tarjoaa ikkunan hyvyteen. Minun itseni määrittelemä käsitys ”hyvydestä” on solipsistinen ja aina lähempänä kauneutta; vain yhteisesti määritelty käsitys samasta asiasta – jaettu kauneus, jos halutaan – voi olla sitä, mitä sanotaan hyvydeksi.

Suomalaisessa kulttuurissa pidetään täsmällisyyttä hyvänä asiana. Italiassa täsmällisyys ei näyttele ollenkaan samanlaista roolia kuin Suomessa. Italiassa esimerkiksi liike-elämän ongelmanratkaisuun liittyy esteettisiä arvoja, kaoottisuuden tajua ja luovuutta. Hyvä ratkaisu saattaa olla sellainen, joka näyttää elegantilta, vaikka se ei toimisikaan hyvin. Saksassa tilanne on taas erilainen: mitä selkeämpi, harkitumpi ja ennakoitavampi prosessi lopputuloksen saavuttamiseksi, sitä parempi se on. Ruotsissa prosessit ja ratkaisut ostetaan, kun jokainen on saanut

kontribuoida niiden muotoon saattamiseksi – vaikka lopputulos ei muuttuisikaan.

Kulttuureja ei ensisijaisesti mitata, vaan ensin niitä tulkitaan.

Vasemman puolen huoneet ovat sellaisia, joiden ovista pääsee sisään hermeneutiikan avulla. Hermeneutiikka, eli oppi tulkinasta, auttaa avaamaan tätä todellisuuden sisäpuolen moniulotteisuutta. Vasemman puolen huoneissa kulkee aina hermeneuttinen läpiveto. Nuo huoneet eivät ole hermeettisiä, toisin kuin oikean puolen huoneet, joiden ovet aukeavat erilaisen menetelmällisen polun avulla. Vasemman puolen huoneet ovat monimerkityksellisiä ja – juuri siksi niiden viehätys onkin osalle meistä sangen suuri – avoimia. Samaan aikaan kaikki tulkinnat eivät tietenkään ole yhtä hyviä, vaikka asia siltä näyttääkin neljännen kerroksen maisemassa. Osa tulkinnoista on yksinkertaisesti huonoja (”Jännitän uutta työpaikkaani, koska koirallani on karvanlähtöaika”), kertakaikkisen väärä (elokuva *Zoolander 2* on metafora miessukupuolen rakenteellisesta sorrosta) tai sitten lähempänä yhteisesti sovittua hyvää tulkintaa (Leo Tolstoin *Anna Karenina* kertoo ihmisen luonteeseen kuuluvasta tarpeesta haluta jotain muuta kuin sitä, mitä juuri nyt on; se kertoo onnellisuuden tavoittelun tragediasta, ja niin edelleen).

Oikean puolen huoneet kuvaavat todellisuuden ulkopuolia. Näitä ulkoa päin havaittavia pintoja ja pintojen verkostoja on olemassa niin yksilössä kuin yhteisössäkin. Oikean puolen huoneiden ovet avautuvat näennäisesti yksinkertaisen metodin avulla. Se on: katso. Havainnointi, empiria ja fyysiset aistit ovat välineitä, joilla näkymät kerrostalon oikealle puolelle saadaan aikaan.

Yksilön ulkopuoleen kuuluvat tunteiden, ajatusten ja olemassa olemisen ulkokuoret. Voimme havaita ajatusten kanssa korreloivia aivokemiallisia tekijöitä. Voimme tunnistaa rakkauden tunteeseen liittyviä fysiologisia muutoksia. Voimme jopa ihmetellä, miten syvä meditatiivinen tila tuottaa aivoaaltojen tasolla unitilalle tyypillistä delta-taajuutta. Kaikki tämä yksilön ulkoinen biologia, neurologia ja rakenteellisuus avautuu vasta, kun astumme yläoikeaan

huoneeseen ja katsomme. Mitään sellaista tulkintaa ei tarvita, jolla avaamme vasemman puolen huoneita; tarvitaan vain näkemistä, havainnointia, raportointia, статистиikkaa, määriä, mittauksia, suhteita ja kvantitatiivisia analyysejä – ja tietysti näiden perustana olevaa tulkintaa, jonka ylipäänsä tunnistamme, vaikkapa numeroita.

Tämä on suuri asia. Ilman tätä huonetta eliniänodote olisi vuosikymmeniä matalampi kuin se tällä hetkellä on. Ilman tämän huoneen tarjoamaa näkymää aivot olisivat edelleen suuri mysteeri, ja lukuisat taudit jatkaisivat tuhomarssiaan. Ilman tätä näkymää covid-19-pandemia olisi tehnyt pahempaa jälkeä kuin keskiajan rutto, koska siihen liittyvän keskeisen tautitekijän – koronaviruksen – ulkopuolta ei olisi kyetty havaitsemaan, puhumattakaan siihen vaikuttamisesta.

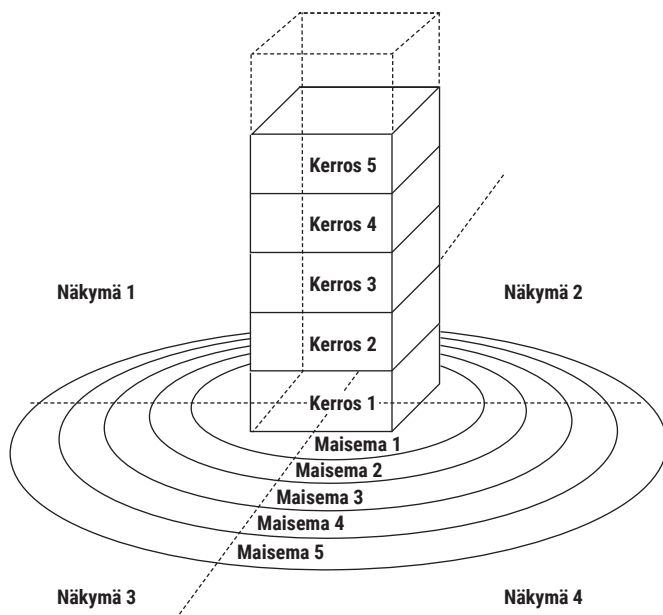
Kun sitten otetaan sama näkymä yhteisön tasolla, aletaan nähdä ulkopuolten kollektiiveja. Tässä astutaan puhtaan systeemiteorian tasolle, sellaisena kuin sitä ovat alan pioneerit Ludwig von Bertalanffysta alkaen esittäneet. Tuo kollektiivisen ulkopuolen tarkastelu on tuttua myös insinööritieteissä (”Miten asiat sopivat yhteen ja millaisen järjestelmän ne muodostavat?”) ja tietyissä sosiologian ja yhteiskuntatieteiden muodoissa. Johtamisen ja organisaatioiden tutkimuksen kautta on systeemiseen ajatteluun ulottunut myös kiinnostavia vasemman puolen elementtejä, osittain pakon sanelemana. Useimmat organisaatiot kun koostuvat ihmisistä, ja ihmiset tekevät sen tuloksen, jota näennäisen kasvottomat hallitukset, pörssikurssit ja osakkeenomistajat odottavat aikaansaattavan. Checkland (1999), Senge (1990) ja Watkins (2014) tarjoavat kaikki hyviä esimerkkejä vasemman ja oikean puolen huoneet yhdistävistä näkökulmista.

Systeemisen muutoksen kerrostalomalli

Systeeminen ajattelu on älyllisesti kypsä ja kokonaisvaltainen tapa suhtautua asioihin (Johnston 2021). Kerrostalomallin lisäarvo

systemisen muutoksen käsitteellistämiseksi ja helpottamiseksi on yksinkertainen: se auttaa sekoittamaan pakkaa. Ensinnäkin, sen avulla nähdään, miten moni systeemiselä vaikuttava orientaatio on lähtökohtaisesti täydennyksen tarpeessa. Kompleksinen näkymä yhteisön ulkopuoleen voi tuntua aluksi huikaisevalta. Lähemmässä tarkastelussa se voi osoittautua ontoksi kuin perusinsinöörin briljeeraus illalliskutsuilla. Se, että tietää paljon siitä, miten asiat liittyvät toisiinsa, kertoo todellisuuden monenkirjavasta iloleikistä vasta pienen osan. Sen sijaan tulkintaa vaativista asioista – eli koko vasemman puolen huoneista! – se ei kerro yhtään mitään.

Systemistä muutosta tavoitellessamme on näin ollen viisasta ajatella moni asia uudelleen, alkaen systeemin määritelmästä.

Kuvio 2. Systemisen muutoksen kerrostalomalli.
(kuvan lähde: *Epävarmuuden aika*)

Kerrostalomallin mukaan integraalisesta systeemisestä ajattelusta voidaan puhua, kun kuvaan sisällytetään sekä oikean puolen että vasemman puolen huoneet, ja neljä tai viisi keskeistä kerrosta maiseen.

Tämänkaltaisen kerrostalo on ihmiskunnan yhteinen sivistysprojekti. Sitä ovat olleet rakentamassa, usein toisistaan tietämättä, filosofit, kehityspsykologit ja tietoisuuden fenomenologit monista eri traditioista (vasemman yläkulman huoneiden rakentajat), systeemiajattelijat, ekologit ja yhteiskuntatieteilijät (oikean alakulman huoneiden rakentajat), kulttuurien, historian ja taiteen tutkijat (vasemman alakulman huoneiden rakentajat) ja biologit, kemistit, fyysikot ja kognitiotieteilijät (oikean yläkulman huoneiden rakentajat). Tämän yhteisen sivistyksen, tiedon ja oppineisuuden tornin soveltaminen viisauden palvelukseen on nykyisen ja tulevien sukupolvien tehtävä.

Viimeiset kymmenen vuotta olemme eläneet informaatio-tsunamissa. Se on muodostunut teknologista mannerlaattaa järjestyttäneestä, lähes futuristisesta edistyksestä. Oikean alakulman huone – teknologisen infrastruktuurin näkökulma – on ylikansoittunut samaan aikaan kun oikean ja vasemman yläkulman huoneet – aivomme ja mieleemme – ovat pysyneet perusvirityksiltään samanlaisena kuin ne ovat olleet kymmenientuhansien vuosien ajan. Olemme tehneet parhaamme omaksuamalla uusia teknisiä keksintöjä, ilman riittävää pohdintaa niiden haitoista ja näkymien välisestä tasapainosta (ks. esim. Newport 2016, 2019, 2021).

Kun haluamme luoda muutoksia tämänkaltaisessa nelinivoutuvassa ja monikerroksisessa systeemissä, on tiedettävä, mikä on turhaa ja mikä tarpeellista. 2020-luvun maailmassa ja sitä seuraavina vuosikymmeninä keskeisimpiä keskustelunaiheita on kestävä kehitys, globaali humanistinen strategia eli kyky erottaa ne asiat, joihin meidän ihmiskuntana tulee keskittyä suuren kokonaiskuvan – globaalin humanismin kerrostalon hyvinvoinnin ja säilyvyyden – nimissä. Tähän taitoon johtavia kykyjä voidaan nimittää käsitteellä

relevantin informaation periaate, tai suomen kielellä, jyvien erot-taminen akanoista (vrt. Vataja 2023).

Tällä hetkellä, 2020-luvun alun maailmassa, seuraavat asiat ovat esimerkkejä relevanteista, globaaleista systeemisen tason haasteista:

- sodat (myös ns. kulttuurisota)
- ilmastonmuutos
- ihmisten globaali liikkuminen
- tasa-arvo eri identiteettien välillä
- työnteon ja onnellisuuden suhde
- henkisten perinteiden tulevaisuus.

Jokainen kerrostalon kerros ja sen mahdollistama maisema tuottaa erilaisen tavan nähdä ja tarjota vastauksia näihin aiheisiin. Katso-taan esimerkkinä kulttuurisotaa.

Kerrokset, maisemat ja kulttuurien sisällissodat

Kulttuurisodan käsitteen toi yleiseen tietoisuuteen James Hunter kirjallaan *Culture Wars: The Struggle to Define America* (1991). Kirja käsitteli perinteisen elämänsenteen (kakkoskerroksen maisema) ja liberaalimman modernin asenteen (kolmos- ja neloskerroksen maisema) välistä kuilua Yhdysvalloissa. Näistä kerroksista käsin meille näennäisesti tutut käsitteet, kuten vapaus, vastuu ja oikeu-det, ovat kirjaimellisesti, ja lähes fyysisellä tasolla, eri asioita.

Ykköskerroksen maisema on globaalilla tasolla aikuisväestössä melko harvinaista. Se on egosentrisyyden kerrostuma, joka yksi-lössä on vallalla ennen kouluikää, ja osittain myös murrosikään saakka. Kulttuurissa sitä nähdään ryhmissä, jotka keskittyvät vah-van, usein aseistetun johtajan ympärille, tyypillisesti ”vahvan isä-hahmon” tai ”Ison pomon” käskyvallan alaisuuteen. Metaforana käytetään toisinaan susilaumaa, jossa alfauroksen voi syrjäyttää vain toinen alfa. Hyvin toimiva ykköskerros tuottaa ryhmäänsä

ympäristön uhilta suojelevan, usein ”katujen ääntä” ymmärtävän äiti- tai isähahmon; tavallisesti toimiva ykköskerros tuottaa omaa etuaan ajavan yksilölauman; ja huonosti toimiva ykköskerroksen organisoituminen tuottaa Amerikan Yhdysvaltojen ylimmän valtionjohdon vuosien 2016–2020 välillä.

Kakkoskerros tarjoaa kaikkein yleisimmän maiseman, ryhmäkeskeisen me-vastaan-muut-kuvan maailmasta. Tuolle kerrokselle ja sen avaamalle maisemalle on tyypillistä hierarkkinen organisoituminen niin, että ylin johto on hajautettu Ison pomon sijaan ainakin näennäisesti useammalle organisoitumisen asteelle. Keskeinen pyhän käsite ankkuroituu suureen kertomukseen, jonka totuutta ei kyseenalaisteta. Valtiollisesti tätä tavataan kärjistetyimmillään Pohjois-Koreassa, mutta myös käytännössä kaikissa fundamentalistissa ajatusmalleissa. Perinteisessä organisaatioteoriassa tätä kutsutaan linjaorganisaatioksi. Siinä jokaisella on paikkansa, koska tosipaikan tullen jokainen tietää mitä tehdä. Elämä on ennakoitavaa, ennalta määrättyä, stagnaattista, perinteistä, perusteisiin nojaavaa ja omaa eturyhmää suosivaa. Tämä kerros tuottaa toisessa päässä Venäjän valtionjohdon hallintotavan, ja jääkiekkojoukkueen voiton juhlintaa tai lempibändin keikan massahurmoksen toisessa, hieman mukavammassa päässä. Jokaisessa kerroksessa on siis ikään kuin liukuasteikko hyvin toimivan, tavallisen ja huonosti toimivan organisoitumisen välillä.

Psykologisia kehitysvaiheita Harvardin yliopistossa tutkineen Robert Keganin mukaan tähän tasoon kasvaneita ihmisiä on noin 58 prosenttia väestöstä, kun taas nykyajan vaatimukset monimutkaisessa todellisuudessa elämiseen nousevat kolmannen kerroksen maisemasta, johon yltää noin 35 prosenttia ihmisistä. Useimmilla ihmisillä moderni maailma vaatimuksineen menee yli hilseen. (Kegan 1994.)

Kolmas kerros tuottaa kyvyn nähdä todellisuus logiikan, yleisten ihmisoikeuksien ja modernin kehitysajattelun avulla. Tämä kerros, joka käytännössä tuottaa yhdessä neloskerroksen kanssa konsensustodellisuuden harhan, on melko tuore lisä lajimme

maisemalliseen kudelmaan. Käytännössä se syntyi valistuksen aikana pienen eliitin myötä. Tuolloin, valistuksen jälkimainingeissa, noin sadan vuoden aikana orjuus todettiin kaikkialla sivistyneessä maailmassa barbarian jäänteeksi. Vielä 1800-luvulla lukuisat valtiot, kuten Hollanti, Iso-Britannia, Yhdysvallat, Brasilia, Uusi-Seelanti, Ranska ja Espanja harjoittivat orjakauppaa, kunnes se noin sadan vuoden aikana hävisi kaikkialta samassa muodossa, mittakaavassa ja suunnitelmallisuudessa, jolla sitä oli siihen mennessä tuettu. Orjakauppaa tukeva maisema ei kuitenkaan hävinnyt minnekään, kuten 1900-luvun historia osoittaa. Sen oheen, ikään kuin uudeksi kuorikerrokseksi aivojen etuotsalohkoon, kasvoi vain uudenlaisia asioita arvossa pitävä ja uudenlaisesta näkökulmasta todellisuutta katsova kolmoskerros, johon kuului uudenlaisten lakien, kulttuuristen normien ja tekemisen tapojen verkosto. Kolmoskerroksen havaitsemalle maisemalle oli vaikeaa olla ottamatta objektiivista, tieteellistä ja loogista maailmankuvaa. Tuohon maailmankuvaan liittyi objektiivinen moraalitai globaali oikeuskäsitys: jos minulla ja meillä on oikeus elää vapaana kahleista, niin miksi hänellä ei olisi oikeutta siihen? Se, että ihmislajilta meni häikäisevä valtaosa omasta kasvuhistoriastaan tämän ajatusketjun näkemiseen ja toteuttamiseen, ei välttämättä tarkoita sitä, että olisimme tuomittuja tuhoon. Innovaatioiden syklit niin oikean puolen teknisessä kuin vasemman puolen kulttuurisessa maailmassa ovat selkeästi lyhentyneet.

Näin tapahtuikin neljännen kerroksen synnyttyä melko pian kolmannen kerroksen jälkeen. Kakkoskerroksen perinteisten, fundamentalististen arvojen ja kolmoskerroksen modernien arvojen oheen alkoi 1960-luvulla hivuttautua uudenlainen kerros. Sieltä avautuva maisema antoi uudenlaisen ulottuvuuden kohti subjektiivisuuden arvostusta, skeptisyyttä ja rationaalisuuden epäilyä, joka kolmannen kerroksen universaalien oikeuksien huumassa oli jäänyt tieteen, logiikan ja järjen jalkoihin. Filosofi Immanuel Kantin universaalit mielen kategoriat kuvasivat meissä kaikissa ajattelevina olentoina olevia muuttumattomia mentaalisia

lainalaisuuksia – mutta entä yksilöt kaikissa sävyissään, väreissään ja moniäänisessä polyfoniassaan? Miten on mahdollista, että isot tarinat eivät ota huomioon pientä ihmistä, joka uhkasi tuolloin, 1960-luvun lopulla jäädä sivistyneeksi katsotuissa länsimaissakin sotakoneiston jalkoihin? Vietnamin sota, Beatnik-liike, jazzmusiikki, Woodstock-festivaali, vapaa rakkaus, tajuntaa muuttavat kemikaalit ja idiosynkraattisen itseilmaisun korostuminen taiteen eri muodoissa viestivät uudesta vaiheesta, uudesta kerroksesta ja uudesta maisemasta, joka avasi ja antoi äänen ihmiselle koneiston sisällä. *Keskiyön Cowboy*n kirjoittajan James Leo Herlihyn vähemmän tunnettu teos *Aquariuksen aika* (1973) kuvaa tuota maisemaa oivallisesti. Valtaosa 2020-luvun alun protestiliikkeistä on kaikuja tuosta samasta, tuolloin avautuneesta maailmankuvasta. Black Lives Matter ja #MeToo ovat ideologisesti kolmannen kerroksen luomaa universaalien oikeuksien maisemaa, mutta kulttuurisesti se nousi esiin kunnolla vasta neloskerroksen myötä 1960-luvulla.

Johtopäätökset

Konsensustodellisuuden harha rakentuu aina sisäisyyden unohtamisen varaan. Kun puhutaan asiasta kuin asiasta, on aluksi katsottava, mistä kerroksesta käsin puhuja tuon asian näkee, eli mikä on hänen maisemansa. Keskustelun toisella osapuolella on aina oma paikkansa kerrostalossa, eräänlainen ”kosminen osoite” (Wilber 2006), minkä huomiotta jättäminen johtaa hedelmättömään dialogiin, maailmankuvalliseen ohipuhumiseen, ja empatian puuttumisen tuottamaan vihapuheeseen. Tämä vihapuhe ei ole ykkös-kerroksen tai kakkoskerroksen yksinoikeus. On yhtä lailla ikävää liittää ominaisuuksia sinne, missä ne eivät ole vielä kehittyneet. Tästä on esimerkkinä vaikkapa tiedostamista peräänkuuluttavan woke-ideologian halu saada kaikki ihmiset näkemään maailma samalla tavalla kuin tuolla verrattain kehittyneellä tasolla kyetään maailma näkemään. Yhteiset ihmisoikeudet eivät, halusimmepa

sitä tai emme, vielä tässä vaiheessa lajimme evoluutiota kuulu kaikkien lajitoveriemme maisemaan. Uutisten seuraaminen Kongon demokraattisesta tasavallasta, Venäjältä tai Myanmarista, tai minkä tahansa modernin länsimaan sisäisestä politiikasta, vahvistaa tämän ajatuksen nopeasti.

Osa huomiotamme vaativista globaaleista haasteista on sellaisia, että valtaosa lajimme edustajista ei yksinkertaisesti näe niitä maisemassaan. Ilmastonmuutos tai biodiversiteetin köyhtyminen ovat esimerkkejä systeemisistä ongelmista, jotka eivät juurikaan rekisteröidy ensimmäisen tai toisen kerroksen maisemissa. Niitä ei nähdä, eivätkä ne näin ollen ole olemassa siinä kognitiivisen integraation maisemassa, jonka valtaosa lajimme edustajista kykenee havaitsemaan. Elektronien liike, hiukkasten törmäily ja covid-19-pandemian ekosysteeminen perusta ovat ilmiöitä, jotka nähdään ensimmäistä kertaa vasta kolmannen kerroksen maisemasta. Aivan samoin kuin mustaihoisten ihmisten tasavertaiset oikeudet, sukupuolten välinen tasa-arvo tai totuuden kontekstuaalisuus, tarvitaan tiettyyn kerrokseen noussut rakenteellinen perusta, jotta monimutkaiset, modernille ja postmodernille tietoisuudelle tyypilliset ilmiöt ilmaantuvat episteemisellä ja ontologisella tasolla. Lyhyesti: jos on lusikalla annettu, ei voi kauhalla vaatia.

Konsensustodellisuuden harhan tiedostaminen tekee meistä empaattisempia olentoja, kun puhumme ihmisille niin kuin he haluavat heille puhuttavan. Se tekee meistä mahdollisesti myös tehokkaampia ”viheliäisten ongelmien” ratkaisijoita. Asiassa kuin asiassa on aluksi nähtävä, paljonko tai mitä näkökulmia tuosta asiasta kyetään relevanttien toimijoiden taholta havaitsemaan. Sen jälkeen tuota moninäkökulmaisuuutta ja monimaisemaista yhteiskuntaa, kulttuuria tai organisaatiota on johdettava (eli innostettava) ja hallinnoitava (eli huollettava) viisaalla, tilanteeseen sopivalla, systemaattisella, elävällä, intuitiivisella, rationaalisella ja luovalla tavalla.

Ja nyt me olemme tässä, aidosti uuden kynnyksellä, kun integratiivinen metaperspektiivi (Johnston 2021), integraalinen ajattelu

(Wilber 2017) tai kokonaisuuden näkemisen taito (Jakonen & Kamppinen 2021) kutsuvat meitä kohti sellaista systeemistä muutosta, joka ei jätä yhtään maisemaa eikä yhtään näkymää huomiota vaille. Tähän saakka tuota muutosta ei ole osattu toteuttaa, koska jokin merkittävä osa todellisuudesta on unohdettu. Kartat ovat olleet vaillinaisia, joten karille ajaminen on ollut ennemminkin oletettavaa kuin odottamatonta. Nyt meillä on, ensimmäistä kertaa lajimme sivilisaation kollektiivisessa historiassa, käytössämme aidosti kokonaisvaltainen, systeeminen maailmankuvien ymmärryksen kartta. Se on yhdessä rakennettu, eri puolilta, kuin eriyttävä ja yhtenäistävä Baabelin torni, ja meidän tehtäväksemme jää tehdä sen avulla hyviä, kauniita ja viisaita asioita. Mitä parempia karttoja meillä on ihmisyyden polyfoniasta, sitä parempaa musiikkia saamme aikaan. Ja kuten Bach ja Rolling Stones ymmärsivät, musiikkia kannattaa säveltää sekä ikuisuutta että aikaa varten.

Tämä kirja saa sinut ajattelemaan
henkisyystä uudella tavalla.

Henkisyytenä pidetään usein kaikkea, mikä ei mahdu järjen piiriin. Henkisyyden kentälle mahtuvat niin enkeliuskomukset kuin Zenin oivallukset. Henkisyys tuottaa elämän tarkoituksen, ajattelun kalusteveraston, havahtumisen avaimet ja kulttuurisodan. Tätä kaikkea – ja paljon muuta – on henkisyys, aikamme väärinymärretyin ilmiö.

Uskontotieteilijät JP Jakonen ja Matti Kamppinen esittelevät kirjassaan ajattelun työkaluja henkisyyden ymmärtämiseen nykymaailmassa. Miten erotella esirationaalinen ja jälkirationaalinen henkisyys toisistaan? Onko henkinen äly taito muiden taitojen joukossa? Miten henkisyyttä voidaan kehittää johtamisessa? Millainen filosofia auttaa vapautumaan psykologisesta kärsimyksestä?

Kirja on itsenäistä jatkoa kirjoittajien edelliselle teokselle *Kokonaisuuden näkemisen taito – Johdatus integraaliseen ajatteluun* (2021).

Kirjaan voi tutustua myös sivuilla www.jpjakonen.fi/khkkirja

B A S A M
B O O K S

JP JAKONEN • MATTI KAMPPINEN KESTÄVÄ HENKINEN KEHITYS

B A S A M
B O O K S

KESTÄVÄ HENKINEN KEHITYS

AJATTELUN TYÖKALUJA
HENKISEEN HUOLTOVARMUUTEEN

JP JAKONEN • MATTI KAMPPINEN

B A S A M B O O K S